

ЧЕЧЕН

Чөгөөсү болгон

УРАН ЧҮҮЛ

Уран мергежилликти солчулуу

Тыва республиканың көжүм-ши театрынын артистери бистин хакас областа чыл буру-ле шилерин болгаш концерттери көргүзүп, олар кожо бистери боттарынчыл уран мергежил-биле сонуургазып турарлар. Билдери чир чылың чагы сезонда тываның көжүм-ши театрынын орус болуп бистин областтын ажалчы коньякчы олуун шилерин, боттарынчыл мергежилди ойнаарын көргүскөн барган. Ол чыккан бо чылын концерт-эстрада бородунуң артистери биске база-ла адала чораваннар.

Кожаларымы бистеге адала кез турда бистер база-ла достуңуң шыдавын, Хакас автономият областын шии уран чүтүрү Тывага көргүзүр-биле уруг белеткен ажылын кылдып эгелден бис. Ычангаз ам ийн хонгазы, сентябрь 17-ден эгелден, Хакас областын М. Ю. Лермонтов аттыг шии театрынын артистери Тывага шии көргүзүүн эгелээр. Бо айның 21-ге чедар республиканың наймысалма Кызылга болгаш Шагаан-Арыг, Туран хоорайларга, Сарыг-Сепке моон азданга шилерин көргүзүр бис: В. Шекспирин «Отелло», К. Фининин «Херэзженнин хүн демдегелде», А. Островскийнин «Бедугинин калдыламышкыны», тус черинч авторлары В. Ресетников биле М. Догмаровтун «Сылдыстар биске чырып турар», Г. Милванский «Терезанын төртүтүнген хүнү» деп шилерин көргүзүр. Ол чыккан «Межегей» совхозка халас шөө концертти көргүзүр бис.

Бистин бир кол согулганымы—тыва болгаш хакас артистери арзынга бажыг харылдазын турутуруп, чогаалчы арга-дуркулгаларын солчуру.

Хакас автономият областын М. Ю. Лермонтов аттыг шии театры чыл бүрүд-ле чаа шилерин, чаа программалыг концерттерин белеткээтин, областын база Красноярск крайнын ажалчы коньякчы баралдагып турар. Театрда орус болгаш хакас ийн болуп бар, олар эң-не найырдалыг коллектив болуп быжыккан. Бо чылымч чагыт сезонунда театрын бо ийн болуп чоңга дыкка хей сааныг шилерин, концерттерин көргүзүскен. Оларнын арзында туз черинч авторларынын чогааткан шилери база-ла бар. Чижөө, хакас драматургтар Г. Саражаковтун «Джарже олу», Р. Реннбергтун болгаш М. Догмаровтун «Сылдыстар биске чырып турар» деп чаа шилерин көргүскен.

Каш чыл буртуңар Ленинградтыг театр институтун шилерин тыва оолдар, кыстар-биле кады элээн каш хакас оолдар, кыстар дооксаннар. Олар ам база-ла, шилерин ол доозукчуларынчыл шыкша, талантылыг, сурагыг артистер апарганнар. Бистин театрда хей чылдар дургузулда ажалдап келген, боттарынын артист херээтин талазы-биле улуг мергежилчи артистер хей, Оларга РСФСР-ин адаларыг артистери К. С. Черкова, А. И. Данилова, А. Шурпыс, А. В. Шукин, театрынын кол режиссери, Якут АССР-ин адаларыг артизи М. И. Догмаров болгаш оон-ла өскө-лөр хамдарар.

Улаас ажиттывар чаа сезонун баштайгы чартында моон азданга шилерин чоңга баралдагыр-биле белеткенип турар бис: А. Штейн «Океан», М. Горькийин «Варяны», Токтоболот Абдумомутовун «Хому-дал турбас», Я. Волжактын «Ийилээн өскө» деп шилери болуп.

Хакас артистери ойнап күндөрин шилерин көрүр-биле көрүскүдөр шилерин чалап тур бис. Ол чыккан республиканың көжүм-ши театрынын чогаалчы коллективине база чогаалчы чедикшияктерин күзеливис,

А. МУХИН.
Хакас областын шии театрынын директорунун оралкычызы.

Шахтёрга

*Эрчим шахтёр! Сээң күжүң
Эт-бодуң чымыл чору.
Электри оду болуп
Эки амын берип туру.*

*Чымыл, чырык катышкаш
Чыргал, дамчык таймылар,
Шыдап, күштер демжешкеш
Шымап күчү тургулар.*

*Саламатта кызма-тас,
Шахтамыста хамур даш
Улуг чүртүг эргинези
Улаарыңуң херектеши.*

*Үлө-ижик ажымы көргөш
Үмелевес кижиг бар бе,
Бууденяг хундуккаш
Биреел алган ажурю ол.*

*Алдым чараам, партиям
Ада сазым салып турдо,
Даржымдарың чурталаам
Даржым көрбөс чартыкым.*

*Үнөзи кыш, ажымы улуг
Үлөтүрүңү халып —
«Кара алдым» кавей болуң
Хайымшыкымың үлөң бутуң!*

М. ЮНДЕШ-ООЛ.

ОРАЙ ДҮНӨ ЧАНЫП ОРА

*Оорулар, шаттар дурдар
Малымнармын кезип чордум,
Мана хаман, сергек, чордар
Орай дүне чанып ордум.*

*Сууриң дөңү, шыкың намдоя,
Шоулап каан дөг, караңкысы,
Сончаан оттар ший-чаркысы,
Соналардан чайнагылар.*

*Чалым шамдан мыак өңүңү
Сайылаамы чырышкышак:
Херелдерим менче чыккан,
Келдиксидип турган-даа дөг.*

*Эжик черле шагдан тура
Эрес болсам ийде чок төл,
Чүңү быз болуп күстү дүңө
Чүүнү кылып олар мынаңа?*

*Даарта болуп күчкээдере
Далаш чокка белеткешип,
Кыдыраштар салып алган
Хымап көрүп олар-даа боор.*

*Чаштың орман бүдүжү оң
Салжымкаа чурутчуң,
Хуренжизир шырайыңа
Хулумзүргү ойнаан-даа боор...*

*Үе-биле дөгөс басып,
Урусуңуң чарашты тып,
Чымыкың кай чорукчуң-даа
Шымап чалым хөвөр-дир сен.*

*Чеже чашты чурталааже
Чөдип, сургал кирдиңи мынаңа,
Чеже кижиг сеткиликде
«Четтириң» деп кору мынаңа...*

*Малымнарды кезип чораш,
Мана хаман, сергек келдим,
Эжик сени халеттес дөңү
Эртип келдим (уе кай баар).*

Монгуш ӨЛЧЕК-ООЛ.

ЧАА НОМНАР

Тыванын ном үндүрер чери моон азданга

★ Салчак Токаның «Ада көрбөзүн» олук көрүр деп документалдыг тоомузгу. Орунч—«Тыва коболь» комбинатын мураачы ажылыны Туман-Ховун дугайын тоомуз турар.

★ Сергей Перфиловтун «Четтириң» чымылзы «Төрүтүнген хүнү» деп ат-биле орус дылга ларалаттыгана. Ында чогаалчынын моңи мурунда тыва дылга ларалаттыгачен чугаалары кирген. Оларны М. Эвентов орус дылга оңчулдурган.

★ Байкара Ховемей «Улуглар болгаш урулар». Чогаалчынын улуг улуска болгаш бичилерге биз-жээн чечен чугаалары мында кирген.

Дузаглыг рассказтар

ЧАЖЫДЫН БИЛГЕН

Бичижиниң кады ойнап өскөн эжимге бир-ле катан ужуражы бердим. Каныг чурттал, чүңү кычпач чоруурувусту, ол-бо дугайын чугаалажым олар бис.

— Бистин даргавысты билер сен бе? — деп, эжим, айтыра-дыр.

— Мен оң даргавым кайын билер ийик мен. Даргавым дугайын хоорен эгеледи, мен-даа сонуургазып дыңап олар мен.

— Кончуг-ла дарга болдуң ийиң, Профком даргавы кижиг болгаштын айдза кайдыг-даа чүзе чугаалаарым-да, кайдыг-даа санал кыерериме, чер-ле чыгыр-аршеске хүлөп элбас. «Өлкөнүн херээтин киреше», «Өшкүн мөңгү, айдара кетсе» эзир...

— Хулумзүрүң каан, оң созуң үзе кирбей олар мен. Ычаар чугалай бергенде үзе кирерге-даа дыңда-вас, кончүт хөрөм эжим-не болгай.

— Даргавым ол-бо талазында шөпө-ла, ол-бо кижидери дамчытпур-даа, ону черле кадып кайан мен. Алактын сөүлөдүн оң чажыдын бау-луг-ла билеп алган болбазым мен бе — деп, мынаңың.

— Кадың чажыдың? — деп, айтыра-дыр. Эжи чүзе чугаалап олар-да тооган-даа, тооаан-даа шыкша мыг чок олурга база элпек. Мээн айтырымыга сорук киргенде мээн урутуңуңуң:

— Каның чажыдың чок? Хамык ужур оң кадайдыг болганмы билеп алдым.

— Ол каңдайдыг мыңгы чүзе? Э-дептин чүзе боор. Ажылдан дүжүткен клуб эргелекенине оң калайы ажыл база тыптыр берди. Черле мыңгы чүдүлдерин чечкен ол дээр сен оңу. Мен база чүгү-ле болдуң, оң кадайдыг баар аларган мен. Клубуң бир бу-лук сонгазын шилдээр бир ама шыл херектин апарган. Даргама баарыма серде-ла чок, «бодууска чедипше» деп бо. Ам канчаар, оң кадайышга чед берши:

— Тамара Салчакка, дузалал-ла көрүрүң—дээр дилек кылдым. Оон чүгү болгон дивес сен бе? Даргавың-ла дарган бир ама эвес, а бузуң дээрлек шыл бижил берген болбазым.

— Эжим чугазын кезек үзүктелдир-геш:

— Мыңгыг база болгулар-дыр, болгуларын бо-дур ийиң харын — деп, бадыткадым.

УНЕЛИГ ХУЛУМУРУГ

Хаалжамында «Директордун оралкысы» деп бижип каан кабинеттең ээзин бистин ажалдакчылар билер аларган. Оң хулумзүрүп орданын безин көрбөзүн бис. Бо даргавынчыл кибиндедик кирип, чүзе айтырындан безин дилемес бис. Ычылда-даа бир-ле эртен директор боуду ажалга келеринде саалай берген. Ам хич-чээр боор, далаштыг херек дугайында ажа баар ужурга таварышкан мен. Биске ажылда-ла мынаң-ла ул болбан дарга чүзе. Кире бергеш, менди айтырымга, ажа харым-лаар-даа чей чок, захвосту сымалдырган олар.

— Черле чүгү деп чүвөл бо, сенээ кыш чугалаажым? Моон сонгаар ич-чир болуула, хулумзүрүг күз тоо баагар эвес мен бе, билдик бе? — деп, дарга-лаа элпекч.

«Чүгү-ле болдуң чүзе ирги» деп, бол-дун, мөгөйлөп алган турган захвосту кээргеп, кижиг айынаан эрпес, бо захвостан артык дыңаңгыр, ажыл-дыр кижиг бар эвес» — деп болуп тур мен.

Даргам кезек када стол кырынче көрүп алгаш мыг чок олар. Даргавым арнынчыл ширин дүрүчүчү-даа аажок. Бажының дугу ажыңган ха-

ваз сирти-ле. Арнынчыл дуру-кевир кажан-лаа хулумзүрүз шичи чок. Менче кылчаш кылдыр, дүдүчүк хаванын азында карактары-биле көргө-вөн:

— Чүд, сен чүзе келдиң? — деп, айтырарга харымлар деп чорумда, телефон кылгырды берди. Телефонче хымыртай көргөш:

— Кижиге ажыл кылдыртпас бо чүдү ирги? — дээр, телефонун хоорен-гүт, хонч чок тулуп алды.

— Ал-ло! Чымчак-оол дыңнап тур — дээр соонда, телефонда кижини баштайгы сөзүн дыңнаан кире болганда-ла даргавыстың арны артында-ла дүшөй карагы өрөзлүг хук-биле чарылдыккан шыкша, доран-ла чымыл-карагы аялар келгеш.

Сандаймыдан тура халып келгеш, айтырды демээ шыкша кылдыр мөгөйлөп алгач, чүгү хулумзүрүп эвес, харын-даа каттыра араак харымлай-дыр:

— Доран-доран, дарга, Уагенимы бо, дарга. Ийе, мындаг-мындаг дарга — дээр, телефонун безин кымын сүргей салып кааш:

— Че, мыңаш болуң—дээр соонда дузу-далаш-биле бурт-ла кылдым. Даргавыстың каткызын хамаан чок, хулумзүрүп безин көрбөзүн бистер, оң акыр дистерин мычтар көргөн болбазым бе.

СОЛУНГА ЧАГАА

Бир-ле катан редакция шугуму-биле совхозка чораш, ортайт бээр-ге, хонор ужурга таварышкан мен. Бир бажыңга кире бээримге, амык ол ажалдан чак келген хевирлиг. Мендизежиң, тамыкша, чугаалажып эгеледиңиз.

Мээн солун черинден келгениме билгеш, печаканын дугайын хомузд эгеледи. Бажыңдыг печаканы көрүп олурарымга, шымап-ла үвүр-саары-ла чүзе.

— Бо дугайын солунга бижип көрүрүм — дээр-дыр.

— Совхозтун ажылымын кижиг болганымга, боудуар бижип шаал бершир. Мен редакцияга чедире бершир — деп, сумеледик.

— Шымап-ла мыңгы-дыр — дээр, чагазын бижип эгеледиң.

«Эрчим редакция! Бистин совхозтун директорун «Шагар армыг» шактырып, бичижирин көрүр. Бистин чурттал оран бажымынмы септен бээр дугайында директоруусу бичин-ла сагыш салбастыр, Кыш-оок дүжөр дөй берген. Печкамыска ол салырга мышталар аларган. Ону септээр дээр сегирин алыр болза, ша-к-лаа четпес ажылдыг. Бусту берген туубуларын солугуруга он шаа-ла хире-ле туубу кирер, ыш хоолайын аштаар, ол-ла».

Ычаал олургауаста амык уругу кирип келгеш, менден менди айтырам. Оолдун кадайы оң чүвез иргиң. Редакцияга чагаа бижип олурарын билгеш, бажыңдыг назымын дугайын база бижирин ашадан негет берди. Ону бузугар чагааны оң бижип улумчылаам.

«Оң амылда бажыңдыг назымын болгаш дээринин шутакура-ларын чамдык черлерде өлүп ашуку-лаар. Ону септээр — ша-к-лаа четпес ажылдыг».

Ол арзында база бир амык оол кирип келгеш, амык ө-бүлө элери-нин бижип орган чагаанынга база дузалажы берди:

— Адыр-дыр, эштер! Сонгадар дугайын база утпай бижиреш. Мынча деп бижиреш: «Сонгаларың чамдык көзөксөтериниң шилдери бузул-гулаан. Чүү-хөө-биле дүй дып алган, мыктылыг хонор-дыр бис».

Бажыңдыг эр ээн оол ол өстерин бижип алгаш, кезек бодалым олар.

— Ча, ам болду бе? — деп, айтырдым.

— Ам доозар-дыр — дээр, бижип үргүлчүлэй:

«Директоруусу та чүмү болуп турар чүзе? Ужуруң чедире белес-тар бис. Печкамын, шутакуруңиң, шилдечини шага-ла биске чорудуп болуур-ла турган болгай. Кижигер дугайында сагыш салбас деп чүзе болду. Дузалал-ла көрүрүң, эрчим редакция, улуу-биле дилеп тур бис».

Чагааны бижип доокшап, кым ат салырының дугайын чугаалажым бердилер.

— Бижип эгелээң кижиг Кертикпен-нин чагазы болдуң.

— Чок, херээжин кижиг Калдармаа ат салзың.

— Чок-чок, сен амык салып каг, ыш Хумайай.

Олар мыңаш маргазы бээрге, мен үзе кирип:

— Чагааны үжүлээ билбээң-не болгай силер. Шугумуар амыгар салып каанар. Харын улам күшүгү болуур-ла болгай «Деминг сазакан төдө-тулуп чир» деп чүзе бар болбазым — деп, сумеледик. Эштерим-даа «шымап-даа дээр айдза чөчүрешти».

— Чүзе аттарын салыр эвес, совхозтун каныдыг, чүңү кылып турар ажылчыныры болуун ат бүрүтүңе тодаралыр болза, ыла-на күшүгү болуур — деп, сумеледик.

— Шымап-ла совхозтун амык дугу-дугуларынчыл канчаар чурттал турарын редакция чери билеп алзың — дээр, мээн сумемге каттыкшап, ол аттарын, кылып турар ажыл-лужаал-ды-биле кады мычтар бижидилер:

Кертикпен — печакы,
Калдармаа — шутакуруңиң,
Хумайай — шилдечин.

Чагааны бо төңчүгүн көргөш, пат-ла кайгаан-дыр мен ийиң.

— Шугуму чүвези күрүне кылып бершип дээрге болур бе, моонор? Боттар-дарыңды мергежилчире дугулар кылдыр чүвезиң шыкжыл — дээримге, эштерим эгелен, кайгай бердилер. Бижип орган оң чагаанын уштуй тулдукан.

Бижилеп алыр дээр чагаан мындагы түңдөч чок болган болбазымчыл.

Б. ХОВЕМЕЙ.

В. Б. ОСКАЛ-ООЛ.

„Моол чечен чугаалар“

«Моолдарынчыл чер-турту өңүр, боттары база өңүр, шилди өскө аажок мык улус. Кижиг — оңок, чагы — кызыл, эртен — ас, кежээ — бүргө, мыктайынчыл чылар моңун хөлдөрүн чинида шажаан деп борбак ак-ак, бора-бора куужулар чылар, бедик лагарыны ажиң кээрге карак четпес хоулар эгелээр!».

«Уе-дүнтен бээр моол улус наадым болуп дээлд, эң эки аштарын эертээш, чедерин таарган, эң эки хевин кеткеш, ашканын база хойлап алыр чаңчылыг улус чүзе».

Бо үзүндүлерин моол чогаалчы-Ч. Лодойбааның «Солдуг» деп чечен чугаалында номчуур силер. Ук чечен чугаа Тываның ном үндүрер черинин бо чылын үндүргөн «МОЛ ЧЕЧЕН ЧУГААЛАР» деп чымылда бар.

Хал-дүмө моол чоңун төрөн чуртунда экономиктин болгаш култур-дуг чартымагаларын докүлдөзүм, аратарынчыл мээ-медерелес аммы-дырдалыг эң дээр чапчылар канчаар сиңип кирип турарынын болгаш хосту моол кижинин кады-бергээ туроблас, турмуштуг, чаа мөзү-шынарын чогаалдылар М. Галамба «Терге чазар ашактың олугу», Ж. Пүрэв «Күдээ» деп чечен чугааларына бижип көргүскенер.

М. Галамбаның «Терге чазар ашактың олугу» деп чогаалынын маадыры Төмүрчү амдыралчы оору, оң кожамынчыл уруу Тежитмаага бар.

— Бадыр, бедик арты ажаз дээр кижиг белен эвес бергерле-даа тавардыр, уугу күженишкенирин үндүр болгай. Оскал. Ычаарга наады-бир өрмөч-сүртүгүл чедип алыр, ылангыя ширке өөшөр деп чүзе база-ла ол дөг болуур. Ону амык артеринге кол чүзе күзелиди, шы-дымык, шулугу өөренилди болгай. Бады келген эштерин чоруй барза-ла сүртүгүлүнү эки уламчыла, ийи-үш чыл болгаш ширк артын деп чагай атты алгаш чаа бергеш, чоңун чоругардыг сен. Ол дээрге сенээ-даа, човунга-даа улуг алар болуур...

Хоочун башкынын мыңгы чылыг, чымчак өөстери анаа неңиң чагы дег дыңалыр аларган.

Чылдар арты, Владимир Оскал-оол өөргөн сүртүгүлүнү улам мергежил, өөренилдин сөөлү чылдарында ширк театрынын чамдык көргүзүлгө-ринге-ла кирип турар болуп берген. Оң чедикшияктеринге хоочун башкы Т. Н. Палат база кылдылар В. В. Захарин биле Г. И. Филатов олар өөрүп, чоругарымышан, ону шокаа доостурарына, күрүне өлкө-мынча хынамчалыг белеткендирип турганар. Өөренилгенин үш чылдарында үндүргөн күженишкени, дөр халас барбаан. 1939 чылдын чыгынында Владимир Базыр-оолович Оскал-оол СССР-нин ширк школанын чедикшияктерин доокшап.

Эң баштайгы тыва ширк артисти! Бо өөстөр бичижинде ол дугайын бо-давайың-ла чораш амык кижинин чүтө болгунга эвес, харын оң бүгү чоңуңа чоргар болгаш соруктуг дыңалбайн канчаар!

Москванын ширк артисттеринин Тывага келген ийги бөдүрү-биле кады бол бир дугаар көргүзүлгө көрүчүлдерин үнелел ажал-шык чалаңмынчылар турган. Бо дугайында ол мыңдар сактып чугаалап турар:

— Сүртүгү доокшап төрөн черинге чанып кээрге өөрүтүгү-ла боор, бирде-бирде бодаарга, ооргазында ча-

мынчылыг эөрөмчеге дузаа дег шайтараанын эртер. Төмүрчүң талып ушкып, коллективтик ачымы-да даянып, бүт кырында туруп хэр-ри, чуртуңун шитинге ат-алдарың, чартыкмы ажалчы алары бүтүр-кени-биле уругтуңун бижиттиңиң.

Л. Балаарынын «Утундурбас чурук» деп чечен чугаазы Улуг Ленин-ниң дүрү-хевирин, моол чоңга оң ачы-хамаанын чугаалап турар.

Ийн халымчак кижиниң сиңиле мыкшылың Д. Намаг «Г биле М» деп шугумчүлөдиг чечен чугаазында сойлазың.

Эрткен уениң аар-берге амдырал-ды көргүскен чогаалдарга Д. Нага-доркин «Эрчи шагынч олугу», З. Гаттуланын «Угбашкылар» хамаарар.

Амык кижиниң аажок чаптанчыл, чараш аажы-чаңы, оң бири мыкшы-дымыңды арыг чагайын Ч. Лодой-бааның «Солдуг» деп чечен чугаала-жыныс кылаш, маалдар бар.

Кожка-хөлбө өпүктөрүм, моол улусуңун маалымдык чырышкышак, эртин артыммыннардын оларынчыл канчаар ажил эртин турарым, моол-соор чоңун бузуулас найырбалын чымылда кирген чогаалдар биске чугаалап берип турар.

Чечен чугаалары тыва дымче Алексей Дегер-оолдун кызымак оңчулдарында демделгезе чогуур.

М. ДОРЖУ.
Москва хоорай.

тының-даа шыкша кылдыр сагынды-рып чүвез чораш. Ычылжажык Мос-квалан келген ширктер-биле кады Кызылдын партиянын кинотеатрына ол чылдык иыл 25-че

Найыралдын, акы-дунмалышкы чоруктуң байдалына

ВАРНА. (СЭТА). Совет Эвилелиниң Маадырлары ужудукчу-космонавтар В. В. Терешкова биле В. Ф. Быковский Болгарияда беш хокул турар. Болгар улустун национал байырла-лын — Тинлелгенин хүнүн таварыштыр болган байырла-ла совет космонавтар киришкен. Олар болгар хоорайлар Благоев-града, Плевдиве, маадырлыг Шипкага, чагай роза чечек чытталып турар шынаага, Кара Далайның байлак эринде Варнага болгаш республиканың өске-даа хоорайларына база суурларына барып чоразанар.

Немец патриоттарга хосталганы бээр

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбын даш барыш-герман демисел-чилер Эльфрида Кауфту болгаш Гертруд Шретерни хостап үдүренин делегей хөрааженини демократтыг Федерациясы ГФР-нин эрге-чагыра-ларында баш катап негезе. Делегей Хөраажениниң Демократтыг Федерациянын секретарынан СЭТА-нын корреспондентиизинге дынагат-...

ДОПЧУЗУ-ВИЛЕ

★ Улусчу дузалачыныч — массалыг демократтыг органи-зацияныч — француз нити-лединин чер-чер комитеттери югослав хоорай Скопленин чер-шөмчөшкенинде качыдааи чурттачыларына чорудары биле чүүлөр, эм аймак болгаш аш-чөм чылазын Франци-нин алыз-бүрү районында чорудуп турар. Улусту дуза-ламчыныч француз нитилели чүгө сентябрьның 12-зе бешин үш тонна ажыг чүүлери болгаш аш-чөм бараанынын Югославияга чоруткан.

ЧАРУУГА УДУР ЧӨВҮЛӨЛ ХУРАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мур-нунда Никсараганың прези-денти турган Сомоса сен-датынын 10-да АКШ-тын кыруу секретары Дин Раск-биле хууда беседа кылганы билдингир апарган. Ол беседа үезинде Кубага удуз чөвү-лөрдү дээрбичи бөдүренини ажил-чорудуламын дуга-йы чугаалажып көргөн.

Чаа дугуржулгалар болдунар аргалыг

ЛОНДОН. (СЭТА). Чөөн бол-гаш Барын чүктү арзында улам ынайгы дугуржулгалары чарынага таарымчалыг чаа болдунар аргалар келир үезе бар апар деп, Англианын даштыкы херектер министри лорд Хьюм Эр хоорайга (Шот-ландия) консерваторларын митингизинге түве чугаалаш, бугурелин илереткен.

КУБАГА УДУР ЧӨВҮЛӨЛ ХУРАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мур-нунда Никсараганың прези-денти турган Сомоса сен-датынын 10-да АКШ-тын кыруу секретары Дин Раск-биле хууда беседа кылганы билдингир апарган. Ол беседа үезинде Кубага удуз чөвү-лөрдү дээрбичи бөдүренини ажил-чорудуламын дуга-йы чугаалажып көргөн.

Индия Делиниң политехниктиг институ-дунда совет номнарнын үлүг делегацияси ажыттыган. Индияда улус сомураидыг совет турар техника талазы-биле совет өвөрдүшкө номнарнын, эртем талазы-биле номнарнын анда деггезилген. Совет улустун амьдралынын бүгү-лө адырларында совет кижилериниң чебишкенин көргүзүп турар фото-чурктарын база түрүскүлаан.

ЧАРЫСЫ ЧЕРДЕ ТАПТАП ТУРАТ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи-нын экономикасы чаргыс чер-де таптап турар. Национал орулга дугайында англи казак-тын парлап үндүргөн депте-ринден алырга, 1962 чылда Англияга үлдүрүп бугурду-ле мурнундагы чылдын де-нелинге хөвөөр арткан болуп турар.

АЖЫЛЧЫНАРНЫ ОЛ ХАНДЫРБАС

ЛОНДОН. (СЭТА). Көзү-ажыл-агыгый ажил төлөвирин аялпай таварыштыр талазы-биле эргедип ажил төлөвирин чедир төлөвирин политика-зын барыкдалышынан, не-делде ажил төлөвирин 10 фунт стерлинг чедир бедир-динин болгаш ажилтын не-делде кызырларын дугайы-да көзү ажил-агыгыйны 360 мун ажилчиннарын негел-дезин хандырарынан ойта-лаан. Ынчалза-даа ул эргел-де ажилчы чоннарнын шиптир-...

Парламентилер аразының эвилелиниң конференциясы

БЕЛГРАД. (СЭТА). Парламентилер аразының эвилелиниң 52-ти конференциясы анда ажыттыган. Европанын, Азия-нын, Африканын болгаш Американы 59 чурттарыны парла-ментарийлери, оол шиптизе Национал Советинин дарга-ны Я. В. Пейвеге баштагач ОССР-нин Дэди Советинин та-дэлери оол ажылында кирип турар. Каттышкан Национал Организацияныч үре-түннедини быжыгларынын, тайбын-ны болгаш айыл чок чоруту камгаалаарының, чөпсеглениш-кинин кызырган атом чок зоналарын тургузарынын айтыр-ларын, амгы делегейин экономикагы төгүлдезинин, аймак-сөөк ылгаар чорук-биле демиселдин айтырыгларынын, космо-ту тайбын соугагаларга ажылаарын болгаш амгы үенин ийди тудуруп турар соугагаларын шиптирлөөринге парла-ментилерин ролюн ол конференцияга чугаалажып көөр.

Идигни дилеп тывары-биле

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ажык-кочкачылар комитетинин на-ционал конференциясына пре-зидент Кеннеди үндүртүлгөни чигедей дугайында хоолуну хүлөөп алыры дөш түве чу-галаан.

ЧАРЫСЫ ЧЕРДЕ ТАПТАП ТУРАТ

ЛОНДОН. (СЭТА). Англи-нын экономикасы чаргыс чер-де таптап турар. Национал орулга дугайында англи казак-тын парлап үндүргөн депте-ринден алырга, 1962 чылда Англияга үлдүрүп бугурду-ле мурнундагы чылдын де-нелинге хөвөөр арткан болуп турар.

АЖЫЛЧЫНАРНЫ ОЛ ХАНДЫРБАС

ЛОНДОН. (СЭТА). Көзү-ажыл-агыгый ажил төлөвирин аялпай таварыштыр талазы-биле эргедип ажил төлөвирин чедир төлөвирин политика-зын барыкдалышынан, не-делде ажил төлөвирин 10 фунт стерлинг чедир бедир-динин болгаш ажилтын не-делде кызырларын дугайы-да көзү ажил-агыгыйны 360 мун ажилчиннарын негел-дезин хандырарынан ойта-лаан. Ынчалза-даа ул эргел-де ажилчы чоннарнын шиптир-...

Космонавт болуксааш, щенелде. Фото зюлд А. Содунамнын.

Уругларның эстетиктиг кижизидилгези

Бүгү-эвилел семинары

МОСКВА. (СЭТА-нын корр.). Школа назыны чет-пезн уруглар албан черлериниң башкыларының болгаш кижизидилгелерини Москвада ажыттын-ган Бүгү-эвилел семинары өзүп олулар саллакчы-ларның эстетиктиг кижизидилгезин экижидириниң, кижизидилге ажылының хөвирлерин болгаш метод-тарын болбазырагый хөвирлериниң айтырыгларына хайраарышкан. Анча киржир-биле педагогика ажылдакчылары Россия Федерациязының, Украинаның, Белоруссияның, Молдавияның, Ортаагы Азияның, Прибалтиканың болгаш Закавказьениң республикаларының анзы-бүрү хоорайларында болгаш суурларында наймысалада чедип келген.

Семинара «1963 чылдың июньда СЭКП ТК-ның пленумунуң шиптирлери-биле холбоштыр эстетик-тиг кижизидилгезин айтырыгылар» деп илеткелди профессор И. Астахов кылган. РСФСР-ниң педаго-гика эртемнериниң академиязынын школа назы четпезн уруглар кижизидер талазы-биле эртем ажылдакчысы И. Л. Держинская бодунуң илет-келди: «Школа назыны четпезн уругларның эсте-тиктиг кижизидилгези» деп темага кылган.

Семинара башкылар болгаш кижизидилгелер ажылынын дүржүлгезин солчур, школа назыны чет-пезн уруглар албан черлеринге эстетиктиг кижизидилгезин утказының болгаш методтарының дуга-йын чугаалаарлар.

Республикага АГААР-ВОЙДУСТУҢ байдалы

Бүгүн республикага будутта-гылап лаап турар хүн болур. Республикага болгаш Кызылга кыска чашкынын чаар. Хат өй-тавындалындан биче дыт-амыр. Агаарның температура-зы: республикага — 8—13, а Кызылга — 11—13 градус чылдыг.

КИНОТЕАТРАЛГА

Сентябрь 15-те «НАЙЫРАЛ»: «Буратинонун ужураалары» 10, «Бистид бжыжымста эр» (1, 2, сериялары) 12, 3, 6, 9 шактарда «КАА-ХЕМ»: Уругларга программалар 10, «Максимниң ээл келгени» 11, 15, 1, «Кижин төртүтүнген» 3, 15, 5, 15, «Дошта ташы», «Далайшы эрикке баргаш көөр» 7, 15, «Дошта ташы», «Далайшы эрикке баргаш көөр», 9, 15 шактарда.

Херегел кооперациянына дузаан мөөгүлери садып алырын чонга чарлап тур. Грузди, рыжикни деп мөөгүлериң килораммын-на 55 көпеекке, беланики, волнушки дээш, өске-даа мөөгүлери—43 көпеекке алып. Мөөгүлери херегел нитилелдеринин бүгү-ле белеткел черлеринге хүлээп алып. ТЫВА РЕСПОТРЕБСОЮЗТУҢ БЕЛЕТКЕЛДЕР ЭРГЕЛЕДИ.